

Artsiom Sizintsau

University of Warsaw (Poland)

e-mail: thomasstadium@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-6042-690X>

Discovering Belarus... On the Occasion of the 65th Anniversary of Belarusian Studies at the University of Warsaw, ed. Radosław Kaleta; Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 2023, 325 s.

У гонар юбілею Кафедры беларусістыкі Варшаўскі ўніверсітэт выдаў кнігу, якая паказвае дасягненні інстытуцыі за 65 гадоў існавання, гісторыю стварэння кафедры, развіццё яе дзейнасці і яе ўнёсак у навуку. У гэты час кафедра змяняла сваё месцазнаходжанне, склад супрацоўнікаў, метады працы. Усё гэта дазваляе падагульніць зробленае і вызначыць мэты на будучыню.

У кастрычніку 2021 г. адзначалася 65-годдзе кафедры. Першы набор кандыдатаў адбыўся ў канцы верасня 1956 г., на вучобу тады было прынята 22 чалавекі з 90 прэтэндэнтаў. Спачатку на кафедры працавалі 2 супрацоўніцы, але ўжо праз год колькасць навукоўцаў вырасла да 6 (с. 137). Імёны цяперашніх і былых супрацоўнікаў пералічаны ў выданні, на асобных выбітных дзеяхах, якія спрычыніліся да развіцця беларусістыкі ў Варшаўскім універсітэце, засяроджана асабліва ўвага.

Кніга складаецца з трох асноўных частак і двух дадаткаў. У першай частцы змешчаны юбілейныя прамовы. Гэта пасланні ад кіраўніцтва Варшаўскага ўніверсітэта (ВУ), перакладзеныя дадаткова з польскага арыгінала на беларускую і англійскую мовы. Другую частку складаюць даклады да юбілею ад былых і цяперашняга кіраўнікоў кафедры беларусістыкі. Трэцяя частка – артыкулы навукоўцаў, якія працуюць на кафедры або супрацоўнічаюць з варшаўскімі беларусістамі.

Першы дадатак складаюць віншавальныя лісты, накіраваныя на адрас кафедры, другі – выявы вокладак выбраных выданняў супрацоўнікаў Кафедры беларусістыкі з 1992 г. да 2021 г.

У першай, даволі кароткай частцы, згаданы дасягненні кафедры, у першую чаргу, гэта падрыхтоўка кадраў: тытулярных прафесараў, дактароў навук, кандыдатаў навук і звыш 400 магістраў. Такія лічбы былі прыведзены прарэктарам Варшаўскага ўніверсітэта па навуковай працы, доктарам навук, прафесарам Зыгмунтам Лялякам. Асобна адзначана, што варшаўскія беларусісты супрацоўнічаюць не толькі з калегамі з Беларусі: з Гродна, Мінска, Віцебска, але і з галоўнымі коламі беларускай замежнай эміграцыі, якія, акрамя Варшавы і Вільні, знаходзяцца ў Празе і Лондане. Разам з гэтым, у віншавальнай прамове ад імя рэктара Варшаўскага ўніверсітэта Алойзія Новака адзначаецца і шкадаванне, што праз геапалітычныя ўмовы супрацоўніцтва з беларусістамі ў беларускіх універсітэтах цяпер не вядзецца так плённа, як раней. Тэма перабою ў сучасных кантактах паміж краінамі, пагаршэння іх дачыненняў сустракаецца і ў іншых месцах выдання. Гэта цалкам зразумела, бо ўплывае непасрэдна на якасць і хуткасць правядзення даследаванняў, абмен навуковым досведам. Разам з гэтым, рэктар у кантэксце польска-беларускіх дачыненняў выказаўся пра народы-сябры, пра братнія народы.

Другая частка юбілейнай кнігі пачынаецца артыкулам прафесара-эмерыта Варшаўскага ўніверсітэта Эльжбеты Смолковай. У сваёй публікацыі яна падрабязна апісвае біяграфію і навуковыя дасягненні заснавальніцы кафедры Антаніны Абрэмбскай-Яблоньскай. З тэксту можна даведацца пра шэраг фактаў з гісторыі стварэння кафедры ва ўніверсітэце. Папярэднічала гэтаму чатырохгадовае існаванне Польска-савецкага інстытута, які складаўся з чатырох аддзяленняў – гісторыі, беларусістыкі, украіністыкі і русістыкі. Мэтай беларусістаў, а канкрэтна Антаніны Абрэмбскай-Яблоньскай быў збор матэрыялаў для атласа ўсходнеславянскіх гаворак Беласточчыны (*Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*), гэта быў першы праект кафедры, якая стваралася. У далейшым аўтарка вылучыла найбольшыя навуковыя дасягненні заснавальніцы кафедры. На падставе публікацыі можна зрабіць выснову, што ні цяжасці нямецкай акупацыі Варшавы, ні замежныя стажыроўкі разам з мужам у Кітаі не спынілі навуковай дзейнасці Абрэмбскай-Яблоньскай у галіне беларускай філалогіі, а менавіта, у вобласці жывой мовы, г.зн. гаворак Падляшша, апрацоўкі і рэдагавання архіўных матэрыялаў Міхала Федароўскага, даследавання перакладу Браніславам Тарашкевічам міцкевічавага *Пана Тадэвуша* на беларускую мову. Акрамя таго, прафесар Эльжбета Смолкова ў сваім артыкуле паставіла мэту, якую можна было б вылучыць асобна. Яна стаіць і перад беларусістамі ў цяперашніх складаных палітычных умовах – паказваць студэнтам, і нават шырэй, польскаму грамадству, больш годнае і прывабнае аблічча Беларусі, чым тое, якое здатная паказаць сённяшняя рэпрэсіўная ўлада краіны.

Кафедра беларускай філалогіі была заснавана ў 1956 г. Але, што тычыцца правільнага наймення, тут існуюць спрэчкі, на якія ў гэтым самым раздзеле кнігі паказвае прафесар Радаслаў Калета. У публікацыі *Выбраныя факты з гісторыі беларусістыкі ў Варшаве ў святле архіўных дакументаў* аўтар абагульніў інфармацыю, узятую з універсітэцкіх архіваў, і адначасова паказаў пераўтварэнні на кафедры. Сярод спрэчных пытанняў застаецца год, у якім кафедра заставалася аддзяленнем беларускай філалогіі. Дакладна невядома, калі атрымала іншую афіцыйную назву. Прафесар Калета лічыць, што аддзяленне беларускай філалогіі ў межах Інстытута рускай філалогіі на Факультэце польскай і славянскай філалогіі пераўтварылася ў Кафедру беларускай філалогіі ў межах Факультэта русістыкі і славістыкі не ў 1977 г., а яшчэ ў 1975 г. Аўтар сцвярджае, што ў шэрагу ранейшых публікацый быў пазначаны 1977 г., але аналіз іншых дакументаў дазволіў удакладніць звесткі. Названы артыкул карысны тым, што ў ім у храналагічным парадку пералічаны: а) юрыдычныя пераўтварэнні інстытуцыі, вядомай нам сёння як Кафедра беларусістыкі, б) сталыя і часовыя кіраўнікі кафедры.

Былы кіраўнік Кафедры беларусістыкі Ніна Баршчэўская ў сваім артыкуле адзначыла дасягненні шматгадовага кіраўніка кафедры (1975–2004) прафесара, доктара навук Аляксандра Баршчэўскага, які падчас сваёй працы наладзіў шматлікія кантакты з навукова-даследчымі цэнтрамі і грамадскімі арганізацыямі, істотна пашырыў супрацоўніцтва з дзесячамі мастацтва. Штогадовая Міжнародная навуковая канферэнцыя *Шлях да ўзаемнасці* прывабіла адразу восем беларусазнаўчых асяродкаў з Мінска, Нью-Ёрка і Лондана. Асобна адзначана, што цягам 35 гадоў Кафедра беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта была адзінай універсітэцкай навукова-педагагічнай установай па-за межамі Беларусі. Ніна Баршчэўская адзначыла стварэнне слоўніка тапонімаў паўночна-ўсходняй Польшчы і навуковае кіраўніцтва ў межах даследавання прафесара Эльжбеты Смулковай (Nina Barszczewska, Jadwiga Głuszkowska, Teresa Jasińska, Elżbieta Smułkowa, *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski*, t. 1–2, Warszawa: Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego 1992, 610 s.), а таксама іншыя выданні. Сярод уласных дасягненняў прафесар-эмерыт ВУ Ніна Баршчэўская заўважыла, што здолела падрыхтаваць чатырох кандыдатаў навук: Радаслава Калету, Вольгу Трацяк, Анну Бярэніку Сівірскую і Уладзіслава Іванова. Асаблівай вартасцю дадзенай публікацыі можна назваць пералік асноўных навуковых галін, над якімі вялася праца на кафедры ў розны час, а таксама міжнародных навуковых праектаў, у якіх удзельнічалі супрацоўнікі і навучэнцы кафедры.

У артыкуле цяперашняга кіраўніка кафедры Радаслава Калеты *Кафедра беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта ў 2017–2021 гадах* пералічаны асноўныя здабыткі апошняга часу, значныя навуковыя публікацыі гэтага перыяду. Адзначаны і факт росту аўтарытэту рэцэнзаванага часопіса „Acta Albarutenica”, які выходзіць на кафедры. У публікацыі распавядаецца пра супрацоўніцтва паміж польскімі і беларускімі навукоўцамі, гэта, між іншым, узаемныя стажыроўкі

і супольныя канферэнцыі. Да 2020 г. супрацоўніцтва вялося дастаткова актыўна. Кафедра ладзіла гасцявыя лекцыі і прэзентацыі, праводзіла інфармацыйна-асветніцкія мерапрыемствы. Беларусісты Варшавы актыўна пашыралі інфармацыю пра свае даследаванні праз беларускія СМІ, удзельнічалі ў розных праграмах, давалі інтэрв'ю.

Другая частка кнігі ілюстравана фатаздымкамі. Яны прадстаўляюць гісторыю факультэта. Такія здымкі дазваляюць паглыбіць свае веды пра гісторыю кафедры, пазнаёміцца з персаналіямі, убачыць абставіны, у якіх адбываліся палювыя экспедыцыі. Адначасова, складальнікі манаграфіі не палічылі патрэбным ілюстравать фатаграфіямі сучасную дзейнасць кафедры. У часы, калі кантакты паміж беларускімі і польскімі філолагамі істотна ўскладніліся праз геапалітычную напружанасць, здымкі паказалі б тое, што было ў апошнія гады страчана.

Артыкулы трэцяй часткі манаграфіі цешаць разнастайнасцю. Анна Энгелькінг засяроджваецца на пераасэнсаванні беларускай рэвалюцыі 2020 г., імкнецца паказаць, чаму за мяжой асаблівасці беларускіх пратэстаў разумеюць слаба ці не разумеюць зусім. Публікацыя дазваляе неабазнанаму ў беларускіх пытаннях польскаму чытачу прыблізіць усю складанасць падзей у суседняй краіне. У сваю чаргу, чытачу, таксама беларускаму, будзе карысным даведацца, што асноўныя беларускія каштоўнасці застаюцца ўжо доўгі час нязменнымі – гэта чалавечае жыццё і чалавек з яго годнасцю і мірным суіснаваннем з іншымі членамі супольнасці.

Марына Антанюк-Пруто ў публікацыі *Асваенне запазычаных міжнародна-прававых тэрмінаў беларускай мовай* звяртаецца да сучаснай практыкі і да слоўніка *Тэрміналогія права* за 1926 г. Дадзены артыкул можа быць вельмі карысным сённяшнім магістрантам Кафедры беларусістыкі, якія ўдзельнічаюць у курсе *Бізнес па-беларуску*, а таксама беларускім бізнесоўцам. Тэму права і спецыялістаў у юрыспрудэнцыі закранае ў сваёй публікацыі і Вераніка Бандаровіч. Лічбы даследавання стаўлення да беларускай мовы беларускіх студэнтаў яскрава паказваюць высокую зацікаўленасць студэнтаў прававых дысцыплін у пашырэнні і ўжыванні беларускай мовы, у той момант, як іх калегі з матэматычнага і іншых факультэтаў часта ставяцца да мовы больш прагматычна і, нават, абыякава.

Агнешка Гораль у сваім артыкуле засяроджваецца на суфіксальным словаўтварэнні ў беларускай мове. Прадстаўніца Люблінскага ўніверсітэта Марыя Кюры-Складоўскай робіць руплівы падлік і параўнанне папулярнасці розных суфіксальных тыпаў утварэння назоўнікаў, якія дазваляюць акрэсліць носьбітаў прыкметы па пэўнай якасці ці рысе. Матэрыял можа дапамагчы ўбачыць пэўныя заканамернасці беларускага словаўтварэння.

Уладзіслаў Іваноў засяроджваецца на дыдактычным аспекце табуізацыі і эўфемізацыі беларускай сексуальнай і плоцевай лексікі. На маю думку, гэты артыкул паказвае актуальны стан беларускай філалогіі, а менавіта яе развіццё і імкненне адпавядаць сучасным стандартам. Аўтар не робіць сакрэту з таго, што ў беларускай мове, праз доўгія гады цензуравання і самацензуравання,

шэраг слоў амаль не выкарыстоўваўся ў друку, што стала прычынай утварэння мноства эўфемізмаў.

Ёсць сярод артыкулаў і біяграфічны – пра Эдварда Цынгеля і ягоную асветніцкую дзейнасць у Латгаліі. Міраслаў Янковяк паказвае няпросты лёс свайго героя, які шмат гадоў правёў у савецкім лагеры. На прыкладзе біяграфіі Цынгеля можна прасачыць уласціваю іншым беларускім навукоўцам няўрымслінасць – рабіў працу, нягледзячы ні на што, нават на адлегласці ён думаў пра родны край. Звяртае на сябе ўвагу і шматмоўе, у якім Э. Цынгель атрымаў адукацыю – у Дзвінскай гімназіі (лат. Даўгаўпілс) у навучальным працэсе выкарыстоўваліся чатыры мовы: латышская, лацінская, нямецкая, беларуская. Да таго ж, Цынгель з маленства размаўляў і на мясцовай беларускай гаворцы.

Віктар Корбут на матэрыяле газеты „Наша Нива” апісвае актуальную праблему напісання назваў гарадоў. Спыняецца на „Гродне/Горадні/Гародні”, на „Навагрудку/Наваградку”, на „Мінску/Менску”, а таксама іншых прыкладах. Публікацыя надзвычай важная, бо і сёння будзіць гарачыя спрэчкі ў асяроддзі навукоўцаў. З часоў выхаду першай газеты „Наша Нива” прайшло больш за стагоддзе, але нават сёння мноства беларускіх тапонімаў не мае адзінага варыянта напісання і вымаўлення.

Публікацыя Марыі Катажыны Прэнэр пра рэалізацыю прынцыпу акання-якання ў беларускай лацінцы прапануе цікавы параўнальны аналіз розных нумароў „Музыкай праўды” Кастуся Каліноўскага, заўважання адметнасці, адрознення, ваганні аўтара і рэдактара. Навуковая публікацыя можа быць для чытача кнігі дадатковай крыніцай ведаў пра гісторыю і этапы фармавання сучаснай беларускай мовы.

Завяршаецца раздзел аналізам лексікі беларускай гаворкі ў мястэчку Крынкі. Мацвей Ян Квяткоўскі засяроджвае ўвагу на мясцовай мове найстарэйшага пакалення. Менавіта даследаванні моўных асаблівасцяў беларуска-польскага, беларуска-польска-літоўскага памежжа вельмі часта звярталі ўвагу даследчыкаў кафедры беларусістыкі за мінулыя 65 гадоў. Гэтым паграніччам займаліся: Эльжбета Смулкова, Аляксандар Баршчэўскі, Антаніна Абрэмбская-Яблоньская, Ніна Баршчэўская, Вольга Трацяк і іншыя даследнікі, таму артыкул пра мову Крынак выдатна кладзецца ў канву апісання гісторыі кафедры. Большасць артыкулаў у рэцэнзаваным зборніку прысвечана пытанням мовазнаўства. Зацікаўленыя літаратуразнаўчай тэматыкай могуць адчуць незадавальненне, а добра вядома, што літаратуразнаўчыя даследаванні кафедрай праводзяцца здаўна.

Кніга *Спазнаючы Беларусь...* будзе цікавай новым супрацоўнікам кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта, студэнтам, магістрантам, аспірантам установы, даследнікам гісторыі беларусазнаўства, мовазнаўства, а таксама ўсім, хто цікавіцца беларускай справай. Матэрыялы, апублікаваныя ў кнізе, паслужаць зацікаўленым асобам крыніцай звестак. Кніга адкрывае рэтраспектыву кафедры беларусістыкі, падсумоўвае яе працу на дадзеным этапе, паказвае сучасныя зацікаўленні супрацоўнікаў і іх планы на будучыню.